

POGLAVLJE 5

SPREGA POLITIKE I TOKOVA NOVCA U SRBIJI - EKONOMSKO-ISTORIJSKA POJAVA DUGOG TRAJANJA

Vesna Aleksić¹

Apstrakt

Rad predstavlja sintezu autorovih višegodišnjih istraživanja međusobnog uticaja srpske/jugoslovenske politike i privrede na razvoj ekonomskih i naročito finansijskih institucija, njihovu trajnost i poslovnu uspešnost. Istovremeno on ukazuje na važnost formiranja i delovanja srpske finansijsko-političke elite, njene uspone i padova kroz istorijski i kontekst ekonomske tranzicije. Rad ne pretenduje da nudi određena rešenja već nastoji da jasno ukaže na još uvek neiskorenjene društveno-političke obrasce koji dobrim delom i dalje usporavaju ekonomski razvoj zemlje.

Ključne reči: ekonomske institucije, partizacija, elite, tranzicioni procesi

UVOD

Važne niti koje povezuju istorijsku i ekonomsku nauku jesu pojave dugog trajanja. Radi se o određenim pojavama iz prošlosti koje naučnici prepoznaju i u sadašnjosti. I dok ekonomisti nastoje da u njima utvrde određene ekonomske zakonitosti i trendove, od istoričara se pre svega očekuje da pronađu uzrok i što je mnogo važnije, daju objašnjenje za ono što u svom društvu i vremenu percipiraju kao pojavu dugog trajanja. Neretko se opet dešava da se iz dnevnopolitičkih razloga, savremene tranzicione društveno-ekonomske pojave tumače kao pojave i procesi dugog trajanja.

---

¹ Dr Vesna Aleksić, viši naučni saradnik, Institut ekonomskih nauka, Beograd, e-mail: vesna.aleksic@ien.bg.ac.rs

² Stojanović, D, „Party elites in Serbia 1903-1914. Their Role, Style of Ruling, Way of Thinking, *Eliten in Sudosteuroopa*“. *Rolle, Kontinuitaten, Bruche in Geschichte und Gegenwart*, ed. W. Hopken - H. Sundhaussen, München, 1998, 129-143.

Nema sumnje da je jedna od najočiglednijih pojava dugog trajanja u Srbiji, veza vladajuće partije i tokova novca. Još od poslednjih decenija 19. veka partije su bile mnogo više od puke političke organizacije. One su bile ekonomske i društvene kategorije jer su obezbeđivale i društvenu poziciju i egzistenciju. Zbog nepostojanja čvrstih i stabilnih institucija, svaka nova partija pravila je svoju strukturu vlasti i novca. Zato se dešavalo da se određeni pravac ekonomskog i društvenog razvoja usporava a ponekad i preusmerava u skladu sa potrebama nove partije na vlasti i interesnih grupa koje su se oko nje stvarale.²

Tako se dogodilo da je od 80-ih godina 19. veka, paralelno sa osnivanjem partija došlo i do osnivanja prvih banaka i industrijskih preduzeća u Srbiji. Zapravo, sve do Drugog svetskog rata, svaka partija je imala jednu ili više privatnih akcionarskih banaka i preduzeća praktično u svom vlasništvu. Ona akcionarska društva koja su osnivali privrednici bez direktnih veza sa aktuelnim političkim strukturama, brzo su propadala, a dešavalo se i da sami akcionari iniciraju promenu sastava upravnog odbora da bi u njih uključili funkcionere vladajućih partija (poslanike, ministre pa čak i guverenere). To je nesumnjivo omogućavalo nesmetan rad i obezbeđivalo razne državne povlastice zbog kojih se na finansijskom i privrednom tržištu Srbije nikada nije razvila prava tržišna konkurencija. Onim bankama i preduzećima u čijim upravama su sedeli predstavnici poraženih, preostajalo je samo da čekaju da se izborima, a neretko i prevratima ponovo vrate na vlast. U međuvremenu su, bilo ogromnim kreditima bez pokrića, bilo nerealno visokim tantijemama, lažirajući bilanse i godišnje izveštaje, finansijski iscrpljivali akcionarska društva, sve dok u nekim slučajevima ne bi i društvo i njene ulagače doveli do propasti.³

Reagovanja javnosti na besprizorna bogaćenja političara i stranačkih predstavnika bila su veoma retka. Malobrojna srpska elita je istovremeno bila i politička, i intelektualna, i privredna. Tako su pažnju na zloupotrebe mogli da skrenu samo oponenti iz suparničkih redova. U vreme Kraljevine Srbije, Jovan Skerlić, kao glavni ideolog Samostalne radikalne stranke, javno je optuživao Radikale na čelu sa Lukom Čelovićem da su direktno doveli do stvaranja bankokratije u Srbiji, pod kojom je podrazumevao uticajne političare koji su samo zahvaljujući svojim jakim

---

² Stojanović, D, „Party elites in Serbia 1903-1914. Their Role, Style of Ruling, Way of Thinking, *Eliten in Sudosteuroopa*“. *Rolle, Kontinuitaten, Bruche in Geschichte und Gegenwart*, ed. W. Hopken - H. Sundhaussen, München, 1998, 129-143.

³ Drašković, B, Aleksić, V, Minović J, Problemi deindustrijalizacije u Srbiji. Beograd: Institut ekonomskih nauka, 2014, 28; Aleksić, V, „Sprega države i privatnih akcionarskih banaka u Srbiji do Drugog svetskog rata – Primer Beogradskog kreditnog zavoda“, *Bankarstvo*, God. 41, br. 5 (2012), Beograd, 56-73;

političkim vezama bivali postavljeni u upravne odbore banaka iz kojih su izvlačili basnoslovno visoke tantijeme i tako se bogatili.⁴

KORUPCIJA I BANKOKRATIJA

Posebnu pažnju treba posvetiti naporima pojedinih međuratnih ekonomista da ukažu na rastuću korupciju i pojavu bankokratije u jugoslovenskom društvu. Tako je poznati ekonomista Nikola Stanarević u uglednom zagrebačkom časopisu *Bankarstvo*, pisao još 1924. godine da je uticaj banaka i bankara na politiku, odnosno zavisnost političara od plutokratije toliki, da se to deset godina ranije nije moglo ni da zamisli. „Banke u Zagrebu finansiraju dnevne listove i sprovode tu svoju politiku i ovde. Naši ministri, aktivni i bivši, javno učestvuju u osnivanju i upravi akcionarskih društava, i ako postoje čak i pisani zakoni koji to zabranjuju... Ima ministara koji imaju neposrednih veza, kao članovi upravnih odbora u desetak novčanih zavoda i velikih akcionarskih preduzeća... U poslednje vreme nema ni jednog velikog posla da u nj nije umešan kakav istaknuti političar, narodni poslanik ili visoki državni činovnik. Šumska i rudarska preduzeća uzimaju gospodu iz te struke, druga se obraćaju na uticajne ljude iz Uprave Fondova, Državnih Monopola itd. Čak i u Upravi Narodne banke, dolaze, izgleda mi, po onom famoznom ključu koji je nekada utvrđen između radikala i demokrata za broj mesta u kabinetu i policijskih činovnika“⁵. Pokazalo se da ni *Zakon o uvođenju državnog računovodstva*, kao ni *Zakon o izboru narodnih poslanika* niti *Činovički zakon* nisu mogli ovo da spreče. „Intervencije narodnih poslanika, advokiranje ministara, angažovanje najbližih srodnika predsednika vlade na svršavanju poslova u raznim ministarstvima, a sve na štetu opštih interesa i državne kase.“⁶ Zato, po njegovim rečima, više nije mogao da pomogne nijedan zakon o *ikompatibilitetu* jer se zbog njegovog neprimenjivanja korupcija i dalje širila. „Bankokratija dvojako deluje. S jedne strane pomoću politički ili po položaju uticajnih ljudi (ministri, narodni poslanici, visoki državni činovnici u upravnim odborima) povoljno se uz pomoć države završavaju poslovi: zakupi dobara, skidanje sekvestra, dobijanje šuma, liferacija i koncesija. S druge strane, pomoću takvih banaka, utiče se na listove, kupuju se savesti, dovode se birači u zavistan položaj“⁷.

---

4 Aleksić V, "Beogradska zadruga i njena uloga u privrednom razvoju Srbije krajem XIX i početkom XX veka" *Bankarstvo*, God. 41, br. 6 (2012), Beograd, 108-133.

⁵ Stanarević, N, *Bankarska hronika*, „Bankarstvo“ br. 8, 1924, 398.

⁶ Ibid.

⁷ Ibid.

Da bi se ovako štetnim pojavama u ekonomiji i politici zemlje stalo na put, predlagani su različiti načini za njihovo suzbijanje. Dr Janko Hacin, direktor *Prve hrvatske štedionice* kao i *Udruženje banaka u Beogradu* ukazivali su na potrebu uvođenja mera koje bi omogućile da se kreditne prilike, naročito u Srbiji postave na zdraviju osnovu, kao i da se smanje rizici i gubici novčanih zavoda, što je bio neizostavan uslov za smanjenje kamatnih stopa na bankarske kredite. Zapravo, pokazalo se da su, zbog zakonom propisane tajnosti poslovanja ali i nepostojanja kontrole *Narodne banke* nad radom srpskih akcionarskih banaka, mnogi privrednici koji bi ostajali bez novčanih sredstava, kredite tražili i dobijali u čak pet i više banaka istovremeno. „Tu se najedanput pokazuje, da je firma, koja se je smatrala dobrom za 100 hiljada dinara, uživala kredit u tom iznosu ne kod jedne, nego kod pet, deset a u jednom slučaju čak osamnaest banaka. A svaka banka živela je u uverenju da je ona jedini firmin finansijer“⁸. Da bi se srpske banke dovele u međusobni kontakt, a u cilju uspješnije odbrane svojih interesa, ukazivano je na primer ljubljanskih banaka koje su svakog meseca slale filijali *Narodne banke* stanje obaveza svojih dužnika i od nje primali izveštaje o stanju njihovih obaveza kod ostalih ljubljanskih novčanih zavoda. Zahvaljujući ovakvim angažovanjima, 1929. godine su uvedeni *Obaveštajni kreditni odseci kod Narodne banke*, koji su umnogome doprineli sređivanju kreditnih prilika u Srbiji.

Za ozbiljnije suzbijanje korupcije u srpskim bankama bilo je potrebno izmeniti odredbe *Zakona o akcionarskim društvima iz 1896. sa izmenama iz 1898. godine* koje su se odnosile na kontrolu rada novčanih zavoda. Naime, organizacija akcionarskih društava je bila takva da pojedini akcionari nisu imali pravne a svi zajedno ni faktičke mogućnosti da kontrolišu rad uprave. Oni su morali da se oslone na nadzorni odbor čije članove su, suprotno praksi u razvijenim zapadnim zemljama, birali članovi uprave. Umesto da kontrolnu funkciju vrše najstručniji ljudi sa najviše poslovnog iskustva, u srpskim bankama su u ove odbore dolazili oni koji su bili „suviše mladi i suviše slabi“ da bi se našli u upravnom odboru. „Često nađemo u upravi oca ili strica a u nadzornom odboru sina ili nećaka. Naročito kod akcionarskih banaka, vidimo u upravi redovno direktore, a u nadzornim odborima potčinjene im činovnike koji treba da vrše nadzor nad svojim šefovima. Ovaj paradoks postao je pravilo kod kojeg radi njegove pravilnosti više ne osećamo njegovu paradoksalnost. Za paradoks će se napokon smatrati zahtev da se izmeni ova čudnovata, nerazumljiva praksa.“⁹ Ona je, ipak, nakon punih trideset godina

---

⁸ Hacin, J, Obaveštajni kreditni odseci kod Narodne Banke, „Narodno blagostanje“, br.1, 09.02.1929, 6-8.

⁹ Hacin, J, Nadzorni odbori akcionarskog društva u teoriji i praksi, „Narodno blagostanje“, br.4, 2.III 1929, 51-53.

od donošenja *Zakona o akcionarskim društvima Kraljevine Srbije* izmenjena. Novi *Trgovački zakon Kraljevine Jugoslavije* iz 1937. godine, pored toga što je na čitavoj teritoriji države dozvolio osnivanje akcionarskih društava sa ograničenom odgovornošću, jasno je precizirao dužnosti i obaveze nadzornog odbora kao kontrolnog organa, a uvedene su i institucije poverenika i spoljašnjeg nadzora društva.¹⁰ Za mnoge srpske banke *Trgovački zakon* došao je suviše kasno, o čemu govori i veliki broj bankrotstava i prinudnih likvidacija, naročito u periodu od 1931. do 1936. godine. Novi svetski rat, koji je na naše prostore stigao četiri godine kasnije, nije ostavio dovoljno vremena da ovaj zakon zaživi u punoj meri da bi zaista mogao da pokaže svu svoju efikasnost.

Pojava institucije štromana

Sa pojavom stranog kapitala u akcionarskim društvima u Srbiji, pojavili su se štromani. Naime, prema tadašnjem Zakonu o akcionarskim društvima koji je na snazi ostao sve do Drugog svetskog rata, prilikom osnivanja afilicija sa dominantnim učešćem stranog kapitala, bilo je neophodno da polovina članova uprava bude iz Srbije, odnosno Jugoslavije.¹¹ Kako su predstavnici stranog kapitala težili da u Kraljevini obezbede što veću sigurnost svojih plasmana, povoljniji tretman i posebne olakšice u okviru fiskalne, poreske i tarifne politike, nastojali su i da u svoje upravne odbore uključuju najuticajnije političke predstavnike države - štromane. Ovi drugi, prihvatili su te kontakte u nameri da svojoj partiji i sebi lično omoguće trajniju materijalnu, a često i političku podršku stranih država iz kojih je kapital dolazio.

Jedan od sjajnih istorijskih primera ovakve politike stranih predstavnika vidi se u dokumentima koja govore o osnivanju Opšte jugoslovenskog bankarskog društva a.d. (*Allgemainer Jugoslavischer Bank-Verein A.G*) jedne od najvećih banaka stranog (tada uglavnom austrijskog) kapitala na teritoriji Kraljevine Jugoslavije. Pre Prvog svetskog rata industrija Srbije je bila veoma skromna pa je, nakon Ujedinjenja, za nju nastala velika konjunktura. Počela su da se grozničavo osnivaju

---

¹⁰ Tauber, L, Kontrola kod akcionarskih društava (po nacrtu trgovačkog zakonika), „Narodno blagostanje“, br.40, 30.09.1933, 627-629; Mirković, Đ, Pravna priroda pravila trgovačkih društava (s posebnim osvrtom na akcionarska društva s.o.o), Beograd, 1940, 52.

¹¹ Aleksić, V, „Foreign Financial Capital as the Catalyst of Serbian Economic Development before the Second World War“, *Economic and Financial Stability in SE Europe in a Historical and Comparative Perspective*, National Bank of Serbia, Belgrade, 2009, str. 315-335.

nova preduzeća ili da se proširuju stara. Potrebna finansijska sredstva počela su veoma brzo da se prikupljaju sa svih strana. Međutim, podesnih za dugoročne investicije nije bilo. Banke, naročito one veće, bile su na taj način prisiljene da dugoročno plasiraju pored svojih relativno neznatnih sopstvenih sredstava i one kapitala koje je stanovništvo kod njih polagalo u depozit na kratak rok. One nisu samo odobravale kredite industriji već su i same uzimale neposrednog učešća u industrijskoj proizvodnji. Naime, pojedine velike banke su stvarale čitav niz sopstvenih industrijskih preduzeća. Depozitne po pasivnoj strani svog bilansa, one su se u svojim aktivnim operacijama ponašale kao isključivo poslovne banke, specijalizovane za dugoročno finansiranje privrede.¹²

Kada su bivše austrougarske banke tokom 20-ih godina, izgubile svoj vodeći privredni položaj, one su veoma brzo pronašle potporu u zapadnoevropskim bankama, čiji je kapital na taj način došao u jaku vezu sa jugoslovenskim bankarstvom u kojem je učestvovao na dva načina: ili kroz osnivanje filijala ili kroz učestvovanje u glavnici domaćih akcionarskih banaka.

Tabela 1. Filijale i banke sa stranim kapitalom u KJ iz 1928. godine

	Broj banaka	Iznos glavnice banaka u milionima din.	Učešće stranog kapitala u milionima din.	Procentualno učešće
Filijale stranih banaka	4	45,8	45,8	100%
Akcionarske banke sa učešćem stranog kapitala	14	275,8	149,5	54,66%
Ukupno	18	321,6	195,3	60,72%

Izvor: Tasić, A, (1992)

Od 14 banaka u kojima je postojalo učešće stranog kapitala u 7 je ovaj kapital učestvovao sa manje od 5% njihove glavnice (kod 6 sa manje od 25%) a kod 7 je imao majoritetni paket akcija, i to, izuzev jedne, sa preko 75%. Strani akcionari su u najvećem broju slučajeva bile strane banke, nešto manje druga privredna preduzeća akcionarskog tipa a najređe fizička lica koja su zapravo zastupala strana preduzeća. Blizu ¼ celokupnog stranog učešća u jugoslovenskim bankama odlazilo je na strane banke, dok je nešto preko 18% odlazilo na akcionarska preduzeća.¹³

¹² Drašković, B, Aleksić, V, Minović J, Problemi deindustrijalizacije u Srbiji... str. 26-29;

¹³ Ibid.

Tabela 2. Poreklo stranog kapitala

Poreklo kapitala	Iznos kojim je strani kapital učestvovao u jugoslovenskom bankarstvu	
	u milionima dinara	u procentima
francusko	41,9	21,42%
čehoslovačko	37,5	19,20%
austrijsko (kasnije nemačko)	30,2	15,47%
belgijsko	23,9	12,24%
mađarsko	16,7	8,53%
švajcarsko	10,6	5,36%
Monako	10,4	5,33%
italijansko	9,7	4,96%
englesko	8,9	4,56%
holandsko	5,1	2,61%
švedsko	0,5	0,32%
Ukupno	195,3	100%

Izvor: Aleksić, V (2002)

Francuski kapital bio je gotovo 90% angažovan u Srbiji, najvećim delom preko Francusko-srpske banke. Kapital francuskog porekla retko je mogao da se nađe u drugim akcionarskim bankama u kombinaciji sa finansijskim kapitalom koji je dolazio iz drugih zapadnoevropskih država. To se, međutim, ne bi moglo reći za češki finansijski kapital koji se često pojavljivao i u kombinaciji sa austrijskim, engleskim ili belgijskim kapitalom u jugoslovenskim bankama. U Srbiji se njegova zastupljenost kretala oko 65%.¹⁴

Poreklo kapitala u Opšte jugoslovenskom bankarskom društvu bilo je austrijskog porekla, zbog čega su bečki vlasnici brižljivo analizirali svaku iole uticajnu ličnost na jugoslovenskoj privrednoj i političkoj sceni, koja bi mogla da, na najbolji mogući način, posluži njihovim interesima. Nakon višemesečnih diskretnih istraživanja, uz svestranu pomoć članova Direkcije filijala Wiener Bank-Verein u Beogradu i Zagrebu, Davida Hohnera i Huga Vajnbergera, prvi spisak eventualnih štomana stigao je krajem septembra 1927. godine, iz Beča u Beograd. Bila je to lista na kojoj se našlo šest, tada vrlo uglednih srpskih privrednika, od kojih su svi bili članovi ili simpatizeri Demokratske stranke, izuzev jednog pripadnika Radikalne

¹⁴ Vladimir Rozenberg, Jovan Kostić, *Ko finansira jugoslovensku privredu? država - banke - inostrani i domaći kapital u službi privrede*, Beograd, 1940, 23-27.

stranke. O njima su svoju ocenu mogli da daju i direktori beogradske filijale David Hohner i Nikola Đorđević.¹⁵

Reč je bila o Dragiši Matejiću, industrijalcu i narodnom poslaniku Demokratske stranke, jedinom akcionaru Prometne banke iz Beograda, velikom akcionaru Fabrike "Beli Orao" A.D. koji je finansirao u iznosu od 3 miliona dinara grupu Vojislava Marinkovića (tada ministra inostranih poslova) i koji je "kroz svoje poslove i sfere interesovanja stekao dobre veze sa visokim političkim ličnostima, koje koristi za svoje ciljeve". Ocenjen je kao dobar i energičan trgovac, mada beskrupulozan, koji pripada tipu "*eines nouveau riche representiert*", pa je kao takav, po mišljenju pomenutih direktora, eventualno mogao doći u obzir kao član Uprave nove banke. Na listi se nalazilo i ime Dragutina Protića, advokata i viceguvernera Narodne banke u ostavci. Uprava Narodne banke izabrala ga je za guvernera, ali on na to mesto nije bio postavljen. Zbog toga je podneo ostavku, zadržavši svoje mesto u samoj Upravi. Između ostalog, nalazio se i u upravnim odborima Vračarske zadruge i "Pivare Vajfert" A.D, a bio je i član mnogih anketnih odbora, kao i član Reparacione komisije u Parizu. Ocenjeno je, da u svojim krugovima poseduje dobre veze, da je materijalno odlično obezbeđen i da, iako nije politički aktivan, može za "neke ciljeve" biti prvi na toj listi. Inženjeru Milošu Savčiću, industrijalacu, narodnom poslaniku (1905-1910 i 1923.), bivšem ministru građevina (1908-1909), i nekadašnjem članu Napredne radikalne stranke, a tada članu Demokratske stranke, bilo je posvećeno dosta pažnje u ovom izveštaju. O njemu se pisalo kao o velikom akcionaru gotovo svih značajnijih privrednih preduzeća u zemlji, članu Uprave Narodne banke, Prometne banke iz Beograda, Prometno izvozne banke iz Skoplja, Osiguravajućeg društva "Srbija", potpredsedniku i članu Uprave društva "Sartid" iz Smedereva kao i mnogih drugih privrednih preduzeća. Bio je ocenjen kao agilna i energičan privrednik, sa velikim ugledom i jakim ličnim vezama, pa je stoga, dolazio u obzir odmah iza Protića.¹⁶

Prema mišljenju direktora Hohnera i Đorđevića, Ljubi Srećkoviću, tada direktoru Akcionarskog društva "Klanice", najstarijem članu Uprave i viceguverneru Narodne banke, članu Uprave Eskontne banke iz Beograda i mnogih drugih manjih banaka, očigledno nije bilo mesto na ovoj listi. Njega su označili kao eksponenta Vojislava Marinkovića i već pomenutog Dragiše Matejića, ali i kao čoveka koji ne razume dovoljno finansijsku i ekonomsku problematiku, niti je dovoljno poznat u privrednim krugovima Kraljevine. Posebno je zanimljivo ime dr Vasilija I.

---

¹⁵ Aleksić, V, *Banka i Moć, Socijalno-finansijska istorija Opšte jugoslovenskog bankarskog društva a.d. 1928-1945*, Stubovi kulture, Beograd, 42.

¹⁶ Ibid, 42-43.

Jovanovića, advokata, bivšeg ministra i narodnog poslanika Radikalne stranke. U ovom izveštaju za njega se kaže da je nekada uživao veliko poverenje Nikole Pašića, ali da je od njegove smrti sporedna politička ličnost u Radikalnoj stranci, bez naročitih veza u privrednim krugovima. Bilo je naglašeno da je zastupnik belgijskih preduzeća kao i samog belgijskog poslanika u Kraljevini. Na kraju spiska našlo se i ime Mihajla D. Marinkovića, advokata i člana Demokratske stranke. On je bio označen kao čovek koji živi od političkog ugleda svoje braće, pokojnog Pavla Marinkovića, bivšeg ministra i poslanika u inostranstvu i već pomenutog Vojislava Marinkovića, bez političkog uticaja u svojoj stranci ili van nje, a kao poseban kuriozitet, naveden je i podatak da se vrlo bogato oženio.¹⁷

Prema želji direktora banke Oscar Pollaka, izveštaj o predloženim "budućim štromanima", Direkcija beogradske filijale predala je dr Vladimiru Đorđeviću, poznatom industrijalacu u jugoslovenskim privrednim krugovima, doktoru ekonomsko-finansijskih nauka i članu Uprave Industrijske komore u Beogradu, koji je o ovom izboru trebalo da da poslednju reč. Veliko poverenje koje su predstavnici Uprave Wiener Bank-Verein ukazivali ovoj ličnosti, omogućilo im je da budu izuzetno dobro upoznati sa privrednim, ali i političkim prilikama u Kraljevini. Ime Vojislava Marinkovića, koji je tada bio ne samo jedna od najznačajnijih ličnosti u svojoj partiji, već i jedna od najuticajnijih ličnosti na Dvoru ovo potvrđuje. Zanimljivo je videti i kako su predstavnici stranog kapitala jasno odvajali one domaće ličnosti koje su im mogle pomoći u realizaciji njihove tekuće poslovne politike i koje su, kao takve, mogli uvesti u svoje upravne i posebno nadzorne odbore, od onih, koji su sa njima sarađivali na privredno-političkom planu. Takve veze su se, kao što je bio slučaj i sa predstavnicima Wiener Bank-Verein-a, držale u strogoj tajnosti. Odabrani srpski predstavnici u Opštem jugoslovenskom bankarskom društvu bili su istovremeno i članovi uprava u još nekoliko banaka i preduzeća u zemlji, gde su takođe dobijali zamašne iznose na ime tantijema i dividendi. David Hohner je uz dozvolu Egzekutivnog odbora banke, istovremeno bio član Uprave u još sedam jugoslovenskih preduzeća, kao i član nadzornih odbora u još tri. Pored njega, četvoro njegovih kolega u beogradskom zavodu, bili su članovi upravnih i nadzornih odbora u najmanje desetak preduzeća u zemlji. Domaći predstavnici u upravama stranih banaka i preduzeća su istovremeno znali da budu i politički instrumenti tih država, poput dr Ivana Ribara, koji je kao predsednik Upravnog odbora pomenute domaće afilacije (tada sa već većinskim nemačkim kapitalom), 1940. godine lično potpisao odluku po kojoj su iz nje, bez ikakve nadoknade, izbačeni svi direktori i činovnici jevrejskog porekla.¹⁸

---

¹⁷ Ibid.

¹⁸ Ibid, 43-44.

ZAKLJUČAK

Važnost istorijskih istraživanja partizacije lokalne ekonomije, kao i nepotizma i korupcije, posebno dolaze do izražaja ako se uzme u obzir činjenica da je, naročito poslednjih petnaestak godina, postalo potpuno uobičajeno da političari i stranački predstavnici govore o javnim preduzećima kao o partijskom plenu. Prema nekim podacima iz 2012. godine u Srbiji je bilo blizu 700 javnih preduzeća, čiji su upravni odbori brojali više od 10.000 članova, uglavnom partijskih kadrova. Iz državnog budžeta se za njih odvajalo oko 100 milijardi evra godišnje. Nedopustivo višegodišnje bogaćenje i sveprisutna korupcija bili su ključni argumenti koji su doveli do promene odnosa snaga u političkom životu Srbije nakon 2012. godine. Novi Zakon o javnim preduzećima, osim što stiže kasno, samo načelno podrazumeva departizaciju javnih preduzeća. Ukidajući instituciju upravnog odbora i uvodeći petočlani nadzorni odbor i direktora kao organe društva, ovaj Zakon suštinski ne menja ulogu države u upravljanju javnim preduzećima. Jedina izmena uočava se u mogućnosti da u nadzorni odbor pored tri predstavnika države, jedan član bude iz reda zaposlenih, a jedan član mora biti nezavisan član, što podrazumeva da ne sme biti član političke partije (čl. 19). Međutim, s obzirom na realne ekonomsko-političke prilike i veoma ograničenu državnu legislativu, ostaje samo nada da će se srpsko društvo, u relativno skorijoj budućnosti, konačno osloboditi jedne od najnegativnijih pojava dugog trajanja u svojoj istoriji.

ZAHVALNICA

Ovaj rad je deo istraživačkih projekata pod šiframa 47009 (Evropske integracije i društveno-ekonomske promene privrede Srbije na putu ka EU) i 179015 (Izazovi i perspektive strukturnih promena u Srbiji: Strateški pravci ekonomskog razvoja i usklađivanje sa zahtevima EU), finansiranih od strane Ministarstva za nauku i tehnološki razvoj Republike Srbije.

LITERATURA

- [1] Aleksić, V (2002), *Banka i Moć, Socijalno-finansijska istorija Opšte jugoslovenskog bankarskog društva a.d. 1928-1945*, Stubovi kulture, Beograd.
- [2] Aleksić V, (2012), "Beogradska zadruga i njena uloga u privrednom razvoju Srbije krajem XIX i početkom XX veka" *Bankarstvo*, God. 41, br. 6, Beograd.
- [3] Aleksić, V, (2009), „Foreign Financial Capital as the Catalyst of Serbian Economic Development before the Second World War“, *Economic and*

- Financial Stability in SE Europe in a Historical and Comparative Perspective*, National Bank of Serbia, Belgrade.
- [4] Aleksić, V, (2012), „Sprega države i privatnih akcionarskih banaka u Srbiji do Drugog svetskog rata – Primer Beogradskog kreditnog zavoda“, *Bankarstvo*, God. 41, br. 5, Beograd..
- [5] Drasković, B, Aleksić, V, Minović J, (2014), *Problemi deindustrijalizacije u Srbiji*. Beograd: Institut ekonomskih nauka, 2014.
- [6] Hacin, J, Nadzorni odbori akcionarskog društva u teoriji i praksi, „Narodno blagostanje“, br.4, 2.III 1929.
- [7] Hacin, J, (1929), Obaveštajni kreditni odseci kod Narodne Banke, „Narodno blagostanje“, br. 1, 09.02.1929.
- [8] Kohn, F, (1937), *Trgovački i pravni leksikon*, Osijek.
- [9] Matis, H, (2005), *Oesterreichs Wirtschaft in der Zwischenkriegszeit: Desintegration, Neustrukturierung und Stagnation*, in: “150 Jahre oesterreichische Bankengeschichte im Zentrum Europas”, Bank Austria Creditanstalt, Oliver Rathkolb/Theodor Venus/Ulrike Zimmerl (Hrsg.), Wien.
- [10] Milić, D, (1964), *Pregled delatnosti stranog kapitala u Srbiji do Prvog svetskog rata*, u: “Historiski pregled”, Zagreb, br. 2.
- [11] Mirković, Đ, (1940), *Pravna priroda pravila trgovačkih društava (s posebnim osvrtom na akcionarska društva s.o.o)*, Beograd.
- [12] Stanarević, N, (1928), *Bankarska hronika*, „Bankarstvo“ br. 8.
- [13] Stojanović, D, (1998), Party elites in Serbia 1903-1914. Their Role, Style of Ruling, Way of Thinking, *Eliten in Sudosteuropa. Rolle, Kontinuitaten, Bruche in Geschichte und Gegenwart*, ed. W. Hopken - H. Sundhaussen, München.
- [14] Rozenberg, V, (1937), *Inostrani kapital u jugoslovenskoj privredi. U bankarstvu, industriji, trgovini, transportu, osiguranju i ostalim granama privredne delatnosti*, Beograd.
- [15] Rozenberg, V, Kostić, Jovan, (1940), *Ko finansira jugoslovensku privredu? država - banke - inostrani i domaći kapital u službi privrede*, Beograd.
- [16] *Službene novine Kraljevine SHS*, II, 13, 18. 1. 1920.
- [17] Tasić, Antonije, (1992), *Jugoslovensko bankarstvo između dva rata*, u: "Glas CCCLXVI Srpske akademije nauka i umetnosti - Odeljenje društvenih nauka", Beograd, knj. 26.
- [18] Tasić, Antonije, (1995), *Križa jugoslovenskog bankarstva (1931-1941)*, u: "Glas CCCLXVI Srpske akademije nauka i umetnosti - Odeljenje društvenih nauka", Beograd, knj. 27.
- [19] Tauber, L, (1933), Kontrola kod akcionarskih društava (po nacrtu trgovačkog zakonika), „Narodno blagostanje“, br.40, 30.09.1933.
- [20] Zakon o javnim preduzećima, „Službeni glasnik Republike Srbije“, 15/2016.

- [21] *Zakon o proširenju važnosti Zakona o akcionarskim društvima u Kraljevini Srbiji, na teritoriju Crne Gore*, u: "Službene novine Kraljevine SHS", br. 105, 15. 5. 1922.
- [22] Zebić, Milorad, (1925), *Zakoni i raspisi o akcionarskim društvima s uputstvima i objašnjenjima: Trgovački i mjenbeni zakon o društvu dioničarskom i Trgovački zakon za Bosnu i Hercegovinu*, Beograd, 1925.